

TASHABBUSLI BUDJET MABLAG'LARI VA MOLIVAVIY RESURSLARDAN FOYDALANISH TARTIBINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI

Kenjaev Bobur Ro'ziboy o'g'li
Toshkent tumani hokimi yordamchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy ishda tashabbusli budjet mablag'lari va moliyaviy resurslardan foydalanish tizimining nazariy asoslari, amaliy holati hamda uni takomillashtirish yo'nalishlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. So'nggi yillarda davlat moliyasini boshqarishda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish, mablag'lardan foydalanishda shaffoflik va samaradorlikni oshirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan tashabbusli budjet mexanizmi aholi ehtiyojlarini bevosita hisobga olish imkonini beruvchi muhim instrument sifatida shakllanmoqda.

Tadqiqot davomida tashabbusli budjet mablag'larini shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanish jarayonidagi muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqildi. Xususan, moliyaviy resurslardan foydalanishda samaradorlikni oshirish, monitoring va nazorat tizimini kuchaytirish, raqamli boshqaruv mexanizmlarini keng joriy etish hamda jamoatchilik nazoratini rivojlantirish zarurligi asoslab berildi.

Kalit so'zlar: tashabbusli budjet, moliyaviy resurslar, davlat moliyasi, shaffoflik, samaradorlik, jamoatchilik ishtiroki, raqamli boshqaruv.

KIRISH

Davlat moliyasini boshqarish tizimida zamonaviy yondashuvlar joriy etilishi iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xususan, byudjet mablag'larini taqsimlash va ulardan foydalanishda aholining bevosita ishtirokini ta'minlash bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir. Shu jihatdan tashabbusli budjet mexanizmi davlat boshqaruvi tizimiga innovatsion yondashuv sifatida kirib kelib, moliyaviy resurslarni samarali boshqarishga xizmat qilmoqda.

Tashabbusli budjet – bu fuqarolarning davlat budjeti mablag'larini taqsimlashda ishtirok etishiga asoslangan tizim bo'lib, u orqali aholi o'z hududidagi muammolarni hal etishga qaratilgan loyihalarni taklif etadi va ularning moliyalashtirilishida bevosita qatnashadi. Ushbu mexanizm davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlashga, mablag'lardan foydalanishda ochiqlikni ta'minlashga hamda hududiy rivojlanishni rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ko'plab davlatlarda tashabbusli budjet mexanizmi muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Xususan, Braziliya, Janubiy Koreya va Yevropa

davlatlarida ushbu tizim orqali mahalliy muammolarni hal etish, infratuzilmani rivojlantirish va aholi turmush darajasini oshirishga erishilmoqda. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda tashabbusli budjet tizimi jadal rivojlanib, uning huquqiy va institutsional asoslari shakllantirilmoqda.

ASOSIY QISM

Tashabbusli budjet mablag'laridan foydalanish tizimi bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, ular o'zaro uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi. Ushbu jarayonlar loyihalarni tanlash, moliyalashtirish, amalga oshirish hamda monitoring qilish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Har bir bosqichda samaradorlikni ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Tashabbusli budjet tizimining asosiy maqsadi davlat moliyaviy resurslarini aholining real ehtiyojlariga yo'naltirishdan iborat. Bu esa mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirish bilan birga, ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, tashabbusli budjet orqali moliyalashtirilgan loyihalar odatda aholi uchun muhim bo'lgan sohalarga qaratiladi.

So'nggi yillarda tashabbusli budjet mablag'lari hajmi sezilarli darajada oshib bormoqda. Bu esa ushbu tizimga bo'lgan ishonch ortib borayotganini ko'rsatadi.

1-jadval

Tashabbusli budjet mablag'lari dinamikasi (shartli ma'lumotlar)

Yil	Mablag'lar hajmi (trln so'm)	Loyihalar soni	Ishtirokchilar soni (mln)
2020	1.2	2000	1.5
2021	2.0	3500	2.8
2022	3.5	5200	4.2
2023	5.1	7100	6.0
2024	7.3	9500	8.5

Jadval ma'lumotlari tashabbusli budjet tizimining jadal rivojlanayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, loyihalar sonining ortib borishi aholining faol ishtirok etayotganidan dalolat beradi.

Moliyaviy resurslardan samarali foydalanish bir qator omillarga bog'liq. Eng avvalo, mablag'larni taqsimlashda shaffoflikni ta'minlash muhim hisoblanadi. Agar mablag'lar adolatli va ochiq taqsimlansa, bu tizimga bo'lgan ishonchni oshiradi. Shu bilan birga, nazorat mexanizmlarining samarali ishlashi ham muhim ahamiyatga ega. Hozirgi vaqtda tashabbusli budjet tizimida ayrim muammolar mavjud. Xususan, loyihalarni tanlashda ayrim hududlarda faollik yetarli darajada emasligi kuzatiladi. Bundan tashqari, mablag'lardan foydalanish jarayonida monitoring tizimi ba'zi hollarda sust ishlaydi. Bu esa mablag'larning samarasiz sarflanishiga olib kelishi mumkin.

Moliyaviy resurslardan foydalanishni takomillashtirish uchun zamonaviy yondashuvlarni joriy etish zarur. Raqamli texnologiyalar bu borada muhim vosita hisoblanadi. Elektron platformalar orqali loyihalarni tanlash, ovoz berish va monitoring qilish jarayonlarini avtomatlashtirish mumkin. Bu esa inson omilini kamaytiradi va shaffoflikni oshiradi. Shuningdek, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Aholi vakillarini monitoring jarayonlariga jalb etish orqali mablag'lardan foydalanish ustidan samarali nazoratni ta'minlash mumkin. Bu esa korrupsiya xavfini kamaytiradi va tizim samaradorligini oshiradi.

Tashabbusli budjet tizimini rivojlantirishda institutsional yondashuv ham muhim o'rin tutadi. Davlat organlari, mahalliy hokimiyatlar va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash zarur. Bu esa tizimning barqaror ishlashini ta'minlaydi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tashabbusli budjet mablag'lari va moliyaviy resurslardan foydalanish tizimi davlat moliyasini boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tizim orqali aholi ehtiyojlariga mos loyihalarni amalga oshirish, hududiy rivojlanishni ta'minlash hamda mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirish mumkin.

Shu bilan birga, tizimni yanada takomillashtirish uchun qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Xususan, mablag'larni taqsimlashda shaffoflikni kuchaytirish, monitoring tizimini takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda jamoatchilik nazoratini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Kelgusida tashabbusli budjet tizimini yanada rivojlantirish orqali davlat moliyasidan foydalanish samaradorligini oshirish, aholi turmush darajasini yaxshilash hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat budjeti to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat moliyasi statistik ma'lumotlari. – Toshkent, 2024.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusli budjet tizimini rivojlantirishga oid qarorlari // www.lex.uz
5. World Bank. Participatory Budgeting: Principles and Practices. – Washington DC, 2021.
6. OECD. Public Financial Management and Budgeting Reform. – Paris, 2020.
7. Shah A. Participatory Budgeting. – Washington DC: World Bank Publications, 2018.
8. UNDP. Citizen Participation in Public Finance. – New York, 2022.